

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У статті розглянуто основні проблеми та пропозиції щодо вдосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.

The main problems and suggestions concerning individual tax improvement are considered in the article.

З МОМЕНТУ ПРОГОЛОШЕННЯ України незалежною державою вона забезпечує проведення ефективної податкової політики згідно з Конституцією України.

Податкова політика як інструмент державного регулювання економічних та соціальних процесів забезпечує інтереси держави, підприємницьких структур та громадян, але, як показує практика, податковій політиці властивий низький рівень функціонування сучасної моделі оподаткування юридичних та фізичних осіб.

Сучасна податкова система України об'єктивно потребує наявності в її складі надійного та стабільного джерела доходної частини бюджету. Одним з таких джерел є податок з доходів фізичних осіб. Реформування прибуткового оподаткування в Україні фактично почалося тільки у 2003 році, з прийняттям закону України "Про податок з доходів фізичних осіб" №889-4 від 22.05.2003 року, який набрав чинності з 1.01.2004 року.

Отже, викладене вище свідчить про важливість даної статті, її актуальність як у теоретичному, так і в практичному аспекті, оскільки взагалі сучасна податкова політика базується на теоретичних постулатах, ефективність яких на сьогодні недостатня.

Дана проблема постійно знаходиться в полі зору багатьох науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, та практиків. Зокрема плідно працю-

ють над цією проблемою: Л.М. Демиденко, І.В. Уголкін, І.Л. Чугунов, Н.Б. Фролов, Т.Р. Яроцька, В.Г. Корнус, В.П. Кодацький, Т.С. Сухорукова, О.Р. Квасовський, А.М. Соколовська, В.М. Мельник та інші. Слід відмітити, що питання в основному розглядаються більшою мірою на теоретичному рівні, ніж на практичному, але слід підкреслити, що автори наукової літератури зробили вагомий внесок в удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.

Метою статті є розгляд проблем та внесення пропозицій з питань удосконалення оподаткування доходів фізичних осіб.

Податок з доходів фізичних осіб на сьогодні є найвагомим із групи прямих податків у податковій системі України. Діючі закони про оподаткування приймалися упродовж останніх дванадцяти років за різними принципами, Україна досі не має єдиного Податкового кодексу. 29 листопада 2001 року проект Податкового кодексу України був затверджений у другому читанні, але він і досі не прийнятий парламентом України. Цей проект закону покликаний забезпечити всебічне регулювання податкових відносин, він визначає принципи системи оподаткування, встановлює перелік податків, зборів та інших обов'язкових виплат до бюджетів усіх рівнів, визначає методики їх нарахування, встановлює ставки оподаткування, юридичний статус платників податків,

процедури роботи податкової адміністрації, а також процедури та умови фінансових санкцій щодо платників податків, які порушують податкове законодавство.

Метою цього законопроекту є створення стабільної податкової системи, посилення її стимулюючого впливу на розвиток економіки.

Соціально-економічними наслідками впровадження Закону має бути створення в Україні ста-

більної податкової системи, яка б забезпечувала достатній обсяг надходжень до бюджетів усіх рівнів для ефективного виконання державою її функцій, справедливий підхід до оподаткування усіх категорій платників податків, створення умов для подальшого інтегрування України до світової спільноти.

Порівняння податкових надходжень до бюджету наведено на рис. 1.

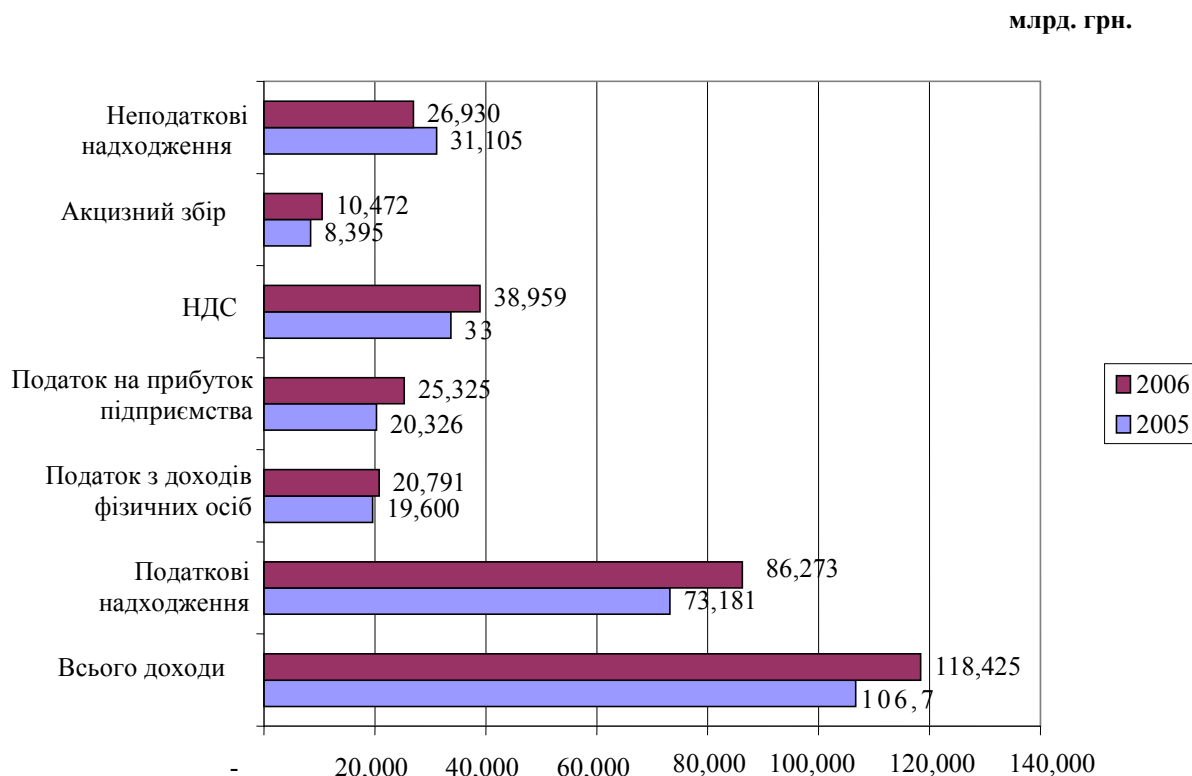

Рис. 1. Порівняння податкових надходжень до бюджету 2005 р. та бюджету 2006 р.

Податкові надходження до бюджету у 2006 році в порівнянні з 2005 роком загалом збільшились на 13,092 млрд. грн. Це сталося головним чином за рахунок збільшення надходжень від сплати податку на додану вартість та податку на прибуток підприємств, надходження від податку з доходів фізичних осіб та акцизного збору мають незначне збільшення відповідно на 1,191 млрд. грн. та 2,077 млрд. грн. в порівнянні з вищезазначеними податками. Також має місце зменшення неподаткових надходжень на 4,175 млрд. грн.

У сучасних умовах господарювання одним з найактуальніших питань є оподаткування доходів населення.

В.Г. Корнус вважає, що прибуткове оподаткування має ґрунтуватися на таких принципах:

■ оподатковуваний мінімум встановлюється на рівні мінімальної заробітної плати;

■ мінімальна заробітна плата не може бути меншою від прожиткового мінімуму, встановленого законодавчо;

■ прибуткове оподаткування громадян має бути прогресивним;

■ прогресія має бути розрахована таким чином, щоб враховувати реальний, наявний у цей час діапазон доходів громадян. І при цьому, за будь-якого доходу, вилучатись у вигляді податку може тільки частина доходу, яка йде на накопичення (інвестування), і в жодному разі не зачіпати коштів, що витрачаються на споживання;

■ оподаткування має враховувати кількість непрацездатних членів сім'ї (дітей, інвалідів, інших утриманців) і відповідно зменшуватись;

■ формування прибуткового оподаткування громадян має відбуватися у комплексі з реформуванням усього податкового навантаження

на фонд оплати праці (Пенсійний фонд та фонди соціального страхування), щоб мати оптимальне податкове навантаження і повну легалізацію доходів громадян.

В.П. Кодацький вважає, що було б доцільним фонди державного соціального страхування на випадок безробіття і від нещасних випадків на виробництві ліквідувати, а ставку податку з доходів фізичних осіб знизити. Різні витрати названих фондів слід здійснювати з фонду державного соціального страхування.

Ліквідація вищеназваних фондів, на нашу думку, сприятиме:

1. Зменшенню витрат держави (за рахунок зниження витрат на зміст апарату управління цих фондів).
2. Спрощенню податкової системи.
3. Зниженню завантаженості працівників фінансово-економічних служб підприємств, об'єднань і контролюючих органів.

На думку В.П. Кодацького, розмір відрахувань до фонду державного соціального страхування повинен складати 5% фонду оплати праці суб'єкта господарювання.

Доцільно, на думку В.П. Кодацького, законодавством України встановити обов'язкові відрахування у відділення медичного страхування, яке є структурним підрозділом фонду соціального страхування.

Розмір відрахувань у відділення медичного страхування, за В.П. Кодацьким, повинен складати 1% від фонду оплати праці юридичних осіб. Відрахування повинні справлятися кожен місяць (до 25 числа).

Одним із вагомих податків, що формує суттєву частину доходів бюджету, є податок з доходів фізичних осіб.

Податкова політика є одним із основних інструментів впливу держави на економічний розвиток, який достатньо ефективно використовується в країнах як з розвинутою, так і з перехідною економікою. Зокрема, найвищий рівень питомої ваги фактичних надходжень податків з доходів фізичних осіб до бюджету у ВВП за останні роки відзначається у Канаді – 13,3%, Австралії – 12%, Великобританії – 10%, найнижчий рівень зазначеного показника – в Аргентині – 2,3%, Угорщині – 4,6%, Польщі – 4,7%. Середній показник питомої ваги фактичних надходжень податків з доходів фізичних осіб до бюджету у ВВП у ряді основних країн становить 7,7%.

Найбільше значення питомої ваги фактичних надходжень податків з доходів фізичних осіб до бюджету у загальній сумі доходів бюджету спостерігається в Австралії – 35,2%, Канаді – 30,6%, США – 30,5%, найнижчий рівень зазначеного показника – в Угорщині – 9,2%, Аргентині – 9,8%, Польщі – 10,9%. Середній показник питомої ваги фактичних надходжень податків з доходів фізичних осіб до бюджету у загальній сумі доходів бюджету у ряді основних країн становить 19,5%.

Досліджено вплив податку з доходів фізичних осіб на економіку держави та фактичні надходження зведеного бюджету України у 1992–2005 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Вплив податку з доходів фізичних осіб на економіку держави та фактичні надходження зведеного бюджету України у 1992–2005 рр.

Рік	Реальний ВВП, %	Номінальний ВВП, млн. грн.	Фонд оплати праці (ФОП), млн. грн.	Податок з доходів фізичних осіб, млн. грн.	Податок ВВП, %	ФОП ВВП, %	Податок ФОП, %
1992	-9,9	50,3	15,3	1,5	2,98	30,42	9,80
1993	-14,2	1 483	361	28,8	1,94	24,34	7,98
1994	-22,9	12 038	3 018	339,0	2,82	25,07	11,23
1995	-12,2	54 516	13 573	1 597,3	2,93	24,90	11,77
1996	-10,0	81 519	23 631	2 593,1	3,18	28,99	10,97
1997	-3,0	93 365	27 742	3 295,7	3,53	29,71	11,88
1998	-1,9	102 593	28 193	3 570,6	3,48	27,48	12,66
1999	-0,2	130 442	34 201	4 434,4	3,40	26,22	12,97
2000	5,9	170 070	43 574	6 377,7	3,75	25,62	14,64
2001	9,2	204 190	55 797	8 774,9	4,30	27,33	15,73
2002	5,2	225 810	64 509	10 823,9	4,79	28,57	16,78
2003	9,6	267 344	76 819	13 521,3	5,06	28,73	17,60
2004	12,1	345 943	94 261	13 213,3	3,82	27,25	14,02
2005	2,6	418 529	129 326	17 325,2	4,14	30,90	13,40

У 1992-2005 рр. питома вага податку з доходів фізичних осіб у ФОП збільшувалася від 9,8 і 7,98 % у 1992-1993 рр. до 17,60 % у 2003 р., однак у 2005 р. відбулося зменшення до 13,4 %.

Питома вага ФОП у ВВП збільшувалася від 24,34 і 24,9 % у 1993 та 1995 рр. до 30,9 % у 2005 р.

Частка надходжень податку з доходів фізичних осіб у ВВП постійно зростала від 1,94% у 1992 р. до 5,06% у 2003 р., однак у 2004 та 2005 рр. відбулося зменшення до 3,82 та 4,14 % відповідно.

Також важливими для аналізу є значення реального зростання ВВП, що впливає на номінальні надходження; аналіз впливу ставки податку та бази оподаткування на частку надходжень податку у ВВП. Врахування результатів цього аналізу є необхідним для удосконалення процесу планування дохідної частини бюджету. Питома вага надходжень податку з доходів фізичних осіб у ВВП та фонді оплати праці в Україні за 1992-2005 рр. наведена на рис. 1.

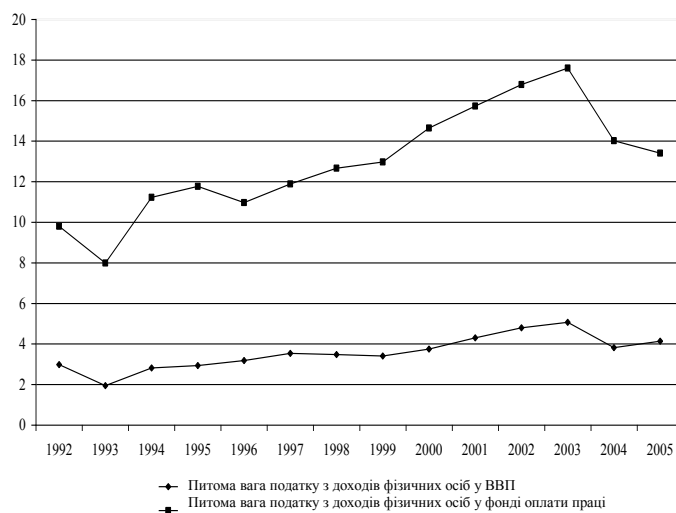

Рис. 1. Питома вага надходжень податку з доходів фізичних осіб у ВВП та фонді оплати праці в Україні за 1992-2005 рр., %

Одним із факторів, що негативно впливає на конкурентоспроможність українських товарів, стримує зростання заробітної плати, пенсій і соціальної допомоги, а також підживлює тіньову економіку, є високий рівень нарахувань податків і зборів на заробітну плату. До 2006 р. навантаження на фонд оплати праці, зборів на обов'язкове пенсійне страхування (32,3%) та обов'язкове соціальне страхування (5,5%) становило 37,8%. А з урахуванням комунального податку, граничний розмір якого не має перевищувати 10% річного фонду оплати праці, рівень навантаження на фонд оплати праці сягає 47,8%.

Існує необхідність істотного зменшення навантаження на фонд оплати праці. Законопроект "Про єдиний соціальний внесок", розроблений народними депутатами С. Буряком, В. Хомутиником і В. Веретенниковим, передбачає консолідувати внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування, загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття, загальнообов'язкове державне соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням і похованням, в єдиному соціальному внеску. При цьому автори законопроекту з метою

стимулювання зростання заробітної плати пропонують встановити диференційовану Шкалу ставок внеску, залежно від перевищення об'єктом нарахування, яким визнається фактичний фонд оплати праці, розміру встановленого прожиткового мінімуму для працездатних громадян.

На думку В. Парнюка, необхідно відмовитися від застарілого та неефективного підходу до нарахування внесків на обов'язкове пенсійне та соціальне страхування на фонд оплати праці та замінити його єдиним соціальним податком на доход (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Визначення доходу від реалізації продукції як бази для обчислення відрахувань до пенсійного та соціальних фондів поставить їхній рівень у пряму залежність від розміру доходу, який отримують суб'єкти господарської діяльності. Чим більший дохід отримує суб'єкт господарської діяльності, тим більше коштів він відраховує до пенсійного та соціальних фондів. Інакше кажучи, рівень пенсійного та соціального забезпечення в Україні зростатиме прямо пропорційно номінальним доходам.

При діючому сьогодні законодавстві і високому податковому тиску податкове планування просто необхідне для підприємців – юридичних

та фізичних осіб, які не бажають бездумно віддавати свій прибуток для сплати податків, тобто викидати на вітер зароблені гроші. При відсутності глибокого знання податкового законодавства, в тому числі і підзаконних актів, можна здійснити низку прибуткових, на перший погляд, операцій. Але після відрахування всіх податків і платежів, які слід сплатити до бюджетів різних рівнів, ці господарчі операції можуть бути в найкращому випадку неприбутковими, але можуть бути і зовсім збитковими для підприємства.

При податковому плануванні заздалегідь проводять розрахунки податків, зборів та інших платежів, підлягаючих сплаті після чи під час виконання тих чи інших операцій та господарчої діяльності взагалі. Це дає змогу оцінити, як вплинуть податкові платежі на прибуток і чи отримує цей прибуток підприємство після сплати всіх податків. Інакше кажучи, необхідно визначити, чи доцільна та чи інша операція, якщо сплачені податки не покриваються отриманими прибутками. Це початковий рівень податкового планування, який передбачає можливий результат за наявних умов.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Демиденко Л.М. Оподаткування доходів громадян: досвід США та України // *Фінанси України*. – 2005. – №9. – С. 30-33.
2. Закон України “Про державний бюджет України на 2006 рік” // *Фінанси України*, 2006. – №2. – С. 3-67.
3. Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” // Верховна Рада України № 889-IV від 22.05.2003.
4. Іголкін І.В. Податкова реформа як об’єктивна необхідність зміцнення дохідної частини бюджету // *Фінанси України*. – 2005. – №8. – С. 19-24.
5. Корнус В.Г. Удосконалення прибуткового оподаткування громадян в Україні // *Фінанси України*. – 2005. – №10. – С. 19-27.
6. Кодацький В.П. Вдосконалення податкової системи України. // *Економіка. Фінанси. Право*. – 2006. – №1. – С. 33-36.
7. Козачук Н.Ф., Кожемякіна С.М. Проблеми та пропозиції вдосконалення оподаткування в Україні. – К., *Формування ринкових відносин в Україні: Збірник наукових праць*. – 2006. – Випуск 4(59). – С. 29-32.
8. Парнюк В. Про необхідність зміни методологічного підходу до нарахування зборів до пенсійного та соціальних фондів // *Економіка України*. – 2006. – №4. – С. 16-24.
9. Фролова Н.Б. Пропорційний податок з доходів: особливості та досвід використання // *Фінанси України*. – 2005. – №10. – С. 34-41.
10. Чугунов І.Я., Ігнатенко А.Б. Податок з доходів фізичних осіб у системі фінансово економічного регулювання // *Фінанси України*. – 2006. – №4. – С. 3-14.
11. Яроцька Т.Р. Податкова база при оподаткуванні доходів фізичних осіб в Україні // *Фінанси України*. – 2005. – №10. – С. 28-33.

Результатом податкового планування повинно стати досягнення мінімального рівня податків.

Тобто у результаті проведення податкового планування та пошуку варіантів зменшення податкових платежів можна досягти мінімальної сплати податків.

Висновки. Таким чином, Закон України “Про податок з доходів фізичних осіб” №889-IV від 22.05.2003 року, який набрав чинності з 1.01.2004 року, істотно змінив порядок оподаткування громадян, але існує безліч недоліків, тому вносяться такі пропозиції:

- уточнити алгоритм перерахунку суми податку;
- пропонувати єдиний соціальний податок;
- внести в податковий кодекс норму добровільного вибору виду оподаткування доходу;
- внести податкове планування та інше;
- змінити підхід до нарахування зборів до пенсійного та соціального фондів.

З огляду на вищезазначене слід відмітити, що це дасть змогу закріпити стале економічне зростання в країні, підвищити життєвий рівень громадян та сформуванню прозору податкову систему в Україні.